

Rozwój „Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości” w Unii Europejskiej na przykładzie współpracy sądowej w sprawach cywilnych

Termin „przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości” (dalej: PWBis) to nazwa polityki wewnętrznej Unii Europejskiej¹. Aktualnie podstawę prawną funkcjonowania PWSiB stanowi art. 3 Traktatu o Unii Europejskiej (dalej: TUE)², który określa najważniejsze cele UE. Wśród tych celów na drugim miejscu, po „wspieraniu pokoju, wartości Unii i dobrobytu jej narodów” (art. 3 ust. 1 TUE), Unia ma obowiązek zapewnić swoim obywatelom „przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości bez granic wewnętrznych, w której zagwarantowana jest swoboda przepływu osób, w powiązaniu z właściwymi środkami w odniesieniu do kontroli granic zewnętrznych, azylu, imigracji, jak również zapobiegania i zwalczania przestępczości” (art. 3 ust. 2 TUE). Szczegółowe regulacje w zakresie tej polityki zawarte są w tytule V części III Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej: TFUE)³.

PWBis powstała przede wszystkim po to, żeby obywatele Unii Europejskiej mogli się w niej swobodnie przemieszczać, a tym samym wybierać centrum swoich prywatnych lub gospodarczych interesów życiowych⁴. Nie jest to możliwe

---

¹ Szerzej o PWBis zob.: A. Frąckowiak-Adamska, *Reforma europejskiej przestrzeni sądowej przewidziana w Traktacie z Lizbony*, <http://prawo.uni.wroc.pl/pliki/6001> (dostęp: 2.10.2012), s. 6–8; G. Gancarz, *Zmiany dotyczące przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości zawarte w Traktacie z Lizbony*, <http://prawo.uni.wroc.pl/pliki/6000> (dostęp: 2.10.2012), s. 1–3.

² DzU.2004.90.864/30.

³ DzU.2004.90.864/2.

⁴ W. Sadowski, M. Taborowski, *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych*, [w:] *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2009, s. XI.3–1.

bez znoszenia prawnych barier w zakresie międzynarodowej współpracy sądowej, również w sprawach cywilnych między państwami członkowskimi UE. Zatem realizacji tej polityki służy współpraca sądowa w sprawach cywilnych, traktowana jako część polityki PWBIS.

Początki polityki PWBIS odnaleźć można w postanowieniach traktatu z Maastricht dotyczących wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych (WSiSW)⁵. Początkowo należała ona do III filaru Unii, a zatem pozostawała poza kontekstem wspólnotowym.

Na podstawie traktatu z Amsterdamu⁶, zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej, i traktatów ustanawiających Wspólnoty Europejskie podzielono strategię polityczną w ramach WSiSW na trzy obszary: wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość. Obszar wolności obejmuje swobodny przepływ osób, azyl oraz legalną imigrację, obszar sprawiedliwości – sprawy cywilne i karne, obszar bezpieczeństwa – przede wszystkim walkę z terroryzmem, przestępczością, handlem ludźmi, handlem narkotykami, zapobieganie nielegalnej imigracji. Stopniowy rozwój PWBIS stał się możliwy na podstawie postanowień art. 61–69 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską (dalej: TWE) zawartych z tytule IV, które zatytułowano „Wizy, azyl, imigracja i inne polityki związane ze swobodnym przepływem osób”.

Przyjęcie traktatu z Amsterdamu, który wszedł w życie 1 maja 1999 roku, przyczyniło się do „uwspólnotowienia” PWBIS, to jest do włączenia jej do zagadnień wspólnotowych. Nie zostało ono jednak przeprowadzone w pełnym zakresie, ponieważ procedury podejmowania decyzji i uprawnienia Trybunału Sprawiedliwości, zwłaszcza co do współpracy sądowej w sprawach cywilnych, były węższe niż w innych dziedzinach poddanych pełnemu uwspólnotowieniu. Komisja uzyskała więc wyłączną inicjatywę prawodawczą, a państwa członkowskie zachowały prawo wezwania Komisji do przedłożenia Radzie wniosku aktu normatywnego. Jednak Komisja nie miała obowiązku go przyjmować, a była zobowiązana jedynie go przeanalizować (art. 67 ust. 2 TWE).

Mimo tych zmian cały system polityki PWBIS był niezwykle złożony, zawierał trzy rodzaje klauzuli elastyczności, 7 protokołów dodatkowych, 17 deklaracji państw członkowskich i kilka harmonogramów wdrażania, przewidując dodatkowo możliwość rozpoczęcia ściślejszej współpracy między kilkoma państwami członkowskimi⁷. Utrudniało to znacznie wdrożenie tej polityki.

⁵ DzU.2004.90.864/30.

⁶ DzU.2004.90.864/31.

⁷ http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/freedom/article_7305_pl.htm (dostęp: 2.10.2012).

Pierwsze zmiany przyniósł traktat z Nicei zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie⁸ w kierunku rozszerzenia zakresu procedury współdecyzji z art. 67 ust. 5 TWE między innymi na sprawy związane ze współpracą sądową w sprawach cywilnych. Z kolei na powolne tempo wdrażania zmienionych przepisów zwrócono uwagę na szczycie w Cardiff w czerwcu 1998 roku. W celu jego przyspieszenia Rada Europejska zatwierdziła w grudniu 1998 roku plan określający harmonogram priorytetów na okres dwóch i pięciu lat.

Priorytetowe znaczenie PWBIS podkreślono także na szczycie w Tampere w październiku 1999 roku⁹. Natomiast podczas szczytu w Sewilli w czerwcu 2002 roku Rada Europejska skoncentrowała się na opracowaniu wspólnej polityki dotyczącej azylu i imigracji, a zwłaszcza na zwalczaniu nielegalnej imigracji i zarządzaniu granicami zewnętrznymi¹⁰. Ambitne cele w zakresie wdrażania PWBIS wyznaczył program haski¹¹, przyjęty przez Radę na szczycie w dniach 4–5 listopada 2004 roku. Cele i założenia tego programu zostały doprecyzowane przez Komisję w 2005 roku w dokumencie „Plan działania Rady i Komisji służący realizacji programu haskiego mającego na celu wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej”¹². Plan ten został zaktualizowany pod koniec 2006 roku. Koncentruje się on na poprawie współpracy policyjnej, poszerzeniu współpracy operacyjnej, zwalczaniu terroryzmu i przestępczości zorganizowanej, rozwoju współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych, stworzeniu systemu informacyjnego Schengen nowej generacji oraz rozszerzeniu obszaru objętego układem z Schengen.

Istotne zmiany w zakresie polityki PWBIS wprowadził traktat z Lizbony, nowelizujący TWE i TUE¹³. Przede wszystkim daje on Parlamentowi Europejskiemu uprawnienia w ramach procedury współdecyzji w niemal wszystkich kwestiach dotyczących PWBIS (art. 294 TFUE). Natomiast Rada większość decyzji może podejmować kwalifikowaną większością głosów. Powinno to znacznie przyspieszyć proces przyjmowania środków w ramach budowy przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w UE.

---

⁸ DzU.2004.90.864/32.

⁹ W. Sadowski, M. Taborowski, *Współpraca sądowa...*, op. cit., s. 7–8.

¹⁰ http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/freedom/article_7305_pl.htm (dostęp: 2.10.2012)

¹¹ Program haski OJC 53, 3.03.2005, s. 1–14. Pełny tytuł: *Program haski: wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej*.

¹² 2005/C 198/01, DzUrzUEC.2005.198.1.

¹³ DzU.2009.203.1569.

Przed wejściem w życie traktatu z Lizbony regulacja PWBIS umieszczona była w tytule IV części III TWE pod nazwą „Wizy, azyl, imigracja i inne polityki związane ze swobodnym przepływem”. Natomiast materia ta w TFUE została zamieszczona także w części III, w tytule V, ale już pod nazwą „Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości”. Podkreśla się w ten sposób wagę tej polityki. Ponadto poszczególne elementy tej polityki pogrupowano do odrębnych rozdziałów, poprzedzając je ogólnymi postanowieniami odnoszącymi się do wszystkich fragmentów PWBIS. Poszczególne rozdziały dotyczą kolejno: polityki kontroli granicznej, azyli i imigracji (rozdział 2), współpracy sądowej w sprawach cywilnych (rozdział 3), współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych (rozdział 4) oraz współpracy policyjnej (rozdział 5).

Kontynuacją programu haskiego jest program sztokholmski¹⁴, przyjęty w grudniu 2009 roku na posiedzeniu Rady Europejskiej. Określa on w perspektywie lat 2010–2014 cztery główne obszary rozwoju współpracy w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych: ochronę praw podstawowych, tworzenie europejskiej przestrzeni sądowej, strategię bezpieczeństwa wewnętrznego, kwestie granic zewnętrznych, imigracji i azylu.

Współpraca sądowa w sprawach cywilnych jest jednym z instrumentów realizacji PWBIS. Ma ona na celu, wraz ze współpracą w sprawach karnych, budowę i rozwój europejskiej przestrzeni sądowej (EPS)¹⁵. Dąży się do tego, żeby UE stanowiła obszar, w którym zniesiono granice wewnętrzne, a orzeczenia sądowe i inne dokumenty urzędowe pochodzące z jednego państwa członkowskiego były automatycznie (z mocy prawa) skuteczne w pozostałych państwach, bez konieczności przeprowadzania w innym państwie odrębnych postępowań w tym zakresie. Granice danego państwa członkowskiego nie powinny być granicą skuteczności orzeczeń sądowych i dokumentów urzędowych pochodzących z tego państwa. Bez swobodnego „przemieszczania się” orzeczeń sądowych i innych dokumentów prawnych nie jest możliwe swobodne przemieszczanie się obywateli w UE. Tak rozumiana współpraca sądowa w sprawach cywilnych jest zatem jednym z działań wspierających swobodny przepływ osób. Obywatele Unii Europejskiej będą mogli korzystać z prawdziwej swobody, jeśli każdy z nich będzie mógł zwrócić się do sądu

¹⁴ Program sztokholmski – otwarta i bezpieczna Europa dla dobra i ochrony obywateli, DzUrzUEC.2010.115.1, szczegóły A. Sapota, Program sztokholmski zapowiedzią dalszej unifikacji prawa prywatnego w Unii Europejskiej, PS 2011/2, s. 100–112. Zob. także: Plan działań Komisji Europejskiej służący realizacji programu (KOM 2010/171), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0171:FIN:PL:PDF>; Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 25.11.2009 r. w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady: „Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w służbie obywateli” – program sztokholmski (2010/C 285 E/02), DzUrzUEC.2010.285E.12.

¹⁵ Termin ten pojawił się w prawie wtórnym i w doktrynie.

lub organu władz w każdym państwie członkowskim na takich samych zasadach jak we własnym kraju. Realizacja tego postulatu wymaga nie tylko automatycznego uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i innych dokumentów urzędowych, ale także zbliżania systemów prawnych poszczególnych państw członkowskich, zwłaszcza w sprawach transgranicznych. Są to zagadnienia związane z obszarem więcej niż jednego państwa, na przykład poprzez różne obywatelstwa, miejsca pobytu itd. Każde państwo członkowskie posiada własne zasady rozstrzygania o tym: sąd którego z kilku państw jest właściwy do rozpatrzenia sprawy (jurysdykcja), jakie prawo ma zastosować oraz jakie są zasady przyznawania skuteczności orzeczeniom wydanym za granicą. Kwestie te zalicza się do międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania cywilnego. W celu ustanawiania EPS należy w pierwszej kolejności ujednoclić te dziedziny prawa.

Współpracy sądowej w sprawach cywilnych dotyczy rozdział 3 Tytuł V TFUE, na który składa się jeden przepis – art. 81. Zgodnie z art. 81 ust. 1 Unia ma obowiązek rozwijać współpracę sądową w transgranicznych sprawach cywilnych w oparciu o zasadę wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych i pozasądowych. Współpraca ta może obejmować przyjmowanie środków w celu zbliżenia przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich.

Z kolei w art. 81 ust. 2 wskazano przykłady spraw, których mogą dotyczyć środki z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych, organy uprawnione do ich przyjmowania oraz procedury wymagane do ich przyjęcia. Chodzi o środki mające na celu zapewnienie: a) wzajemnego uznawania i wykonywania przez Państwa Członkowskie orzeczeń sądowych i pozasądowych; b) transgranicznego doręczania pism sądowych i pozasądowych; c) zgodności przepisów mających zastosowanie w Państwach Członkowskich w dziedzinie prawa właściwego (chodzi o normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego) i sporów o jurysdykcję; d) współpracy w zakresie przeprowadzania dowodów; e) skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości; f) usuwania przeszkód w należyтым biegu postępowań cywilnych, wspierających w razie potrzeby zgodność norm postępowania cywilnego mających zastosowanie w państwach członkowskich; g) rozwoju alternatywnych metod rozstrzygania sporów; h) wspierania szkolenia sędziów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości.

W porównaniu do poprzedniej regulacji (art. 65 TWE) współpraca sądowa w sprawach cywilnych zaczyna tracić wyłącznie subsydiarny charakter w odniesieniu do rynku wewnętrznego; może stanowić samodzielny cel¹⁶. Ponadto art. 81 ust. 2 TFUE wprowadza trzy dodatkowe cele, których osiągnięciu mogą służyć środki przyjmowane w zakresie współpracy w sprawach cywilnych, to jest

---

¹⁶ A. Frąckowiak-Adamska, *Reforma europejskiej przestrzeni...*, op. cit., s. 8.

skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, rozwój alternatywnych metod rozstrzygania sporów, wspieranie szkolenia sędziów i innych pracowników wymiaru sprawiedliwości.

Wspomniane środki to akty prawne Unii, do których art. 288 TFUE zalicza rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i opinie. Dla współpracy sądowej w sprawach cywilnych, polegającej przede wszystkim na ujednocnieniu międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania cywilnego, największe znaczenie ma rozporządzenie, ponieważ wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich.

Organami uprawnionymi do przyjmowania aktów w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych są Parlament Europejski i Rada. Zasadniczo stosuje się w tym celu zwykłą procedurę prawodawczą określoną w art. 251 TFUE. Polega ona na przyjęciu rozporządzenia, dyrektywy lub decyzji wspólnie przez Parlament Europejski i Radę na wniosek Komisji. Natomiast przyjęcie aktów prawnych z zakresu prawa rodzinnego wymaga zachowania specjalnej procedury (art. 81 ust. 3 TFUE). W tym wypadku Rada stanowi jednomyślnie po konsultacji z Parlamentem Europejskim, przy czym parlament państwa członkowskiego może się sprzeciwić przyjęciu projektu aktu prawnego.

Zatem działania podejmowane w ramach współpracy sądowej w sprawach cywilnych polegają na harmonizacji lub ujednocnieniu międzynarodowej procedury cywilnej oraz prawa prywatnego międzynarodowego. Na tak rozumiane prawo prywatne międzynarodowe składają się cztery podstawowe zagadnienia: jurysdykcja krajowa organów danego państwa (sąd którego z państw jest właściwy do rozpatrzenia danej sprawy), specyfika postępowania z elementem obcym (np. przeprowadzenia dowodów za granicą, dokonania doręczeń pism i dokumentów), normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego (prawo którego państwa jest właściwe) oraz skuteczność zagranicznych orzeczeń (ich uznawanie i wykonywanie)¹⁷.

Pierwsze kroki w tej dziedzinie podejmowane przez organy unijne polegały na zawieraniu umów międzynarodowych obowiązujących w kręgu państw członkowskich. Bardzo ważną rolę w tym zakresie odegrały konwencja brukselska z 1968 roku o jurysdykcji oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych¹⁸ oraz konwencja rzymska z 1980 roku o prawie właściwym dla zobowiązań umownych¹⁹.

¹⁷ P. Mostowik, *Międzynarodowe prawo prywatne i postępowanie cywilne w dekadę po wejściu w życie Traktatu Amsterdamskiego*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 2, s. 35–36.

¹⁸ DzUrzWE 1972 L 299/32. Polska nie przystąpiła do tej konwencji, zastąpiona przez rozporządzenie nr 44/2001 DzUrzWE 2001 L 12/1 ze zm.

¹⁹ Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwarta do podpisu w Rzymie 19.06.1980 r., DzU z 2008 r., nr 10, poz. 57.

Wewnętrzna kompetencję prawotwórczą w sprawach dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych Unia uzyskała na mocy traktatu z Amsterdamu. Umożliwiło to ujednoczenie prawa w państwach członkowskich za pomocą rozporządzeń unijnych, obowiązujących bezpośrednio i w całości we wszystkich państwach członkowskich.

Korzystając z nowych kompetencji, Wspólnota Europejska podjęła wiele działań legislacyjnych. W pierwszej kolejności objęły one kwestie procesowe, a dokładnie uznawanie i wykonywanie orzeczeń w sprawach cywilnych. Wybór tych kwestii do regulacji w pierwszym rządzie nie był dziełem przypadku, Wspólnota bowiem postawiła sobie za cel zagwarantowanie na jej obszarze swobodnej cyrkulacji orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i karnych. W rezultacie w maju 2000 roku przyjęto trzy rozporządzenia: dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i niektórych sprawach rodzicielskich²⁰, w sprawie doręczania w Państwach Członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych lub handlowych²¹ oraz rozporządzenie w sprawie postępowania upadłościowego²², a rok później – rozporządzenie w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych²³.

W grudniu 2000 roku przyjęto rozporządzenie dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych²⁴, wprowadzające zasadę automatycznego uznawania tych orzeczeń w każdym państwie członkowskim, jak również postępowanie dotyczące stwierdzenia wykonalności zagranicznych orzeczeń (*exequatur*). W doktrynie jest ono potocznie określane jako „Bruksela I” w nawiązaniu do konwencji brukselskiej z 1968 roku o jurysdykcji oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, którą zresztą zastąpiło, a numeracja I wskazuje, że to pierwsze rozporządzenie

---

²⁰ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z 29.05.2000 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i niektórych sprawach rodzicielskich, DzUrzUEL.2000.160.19, wydanie specjalne UE.19.01.209.

²¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 z 29.05.2000 r. w sprawie doręczania w Państwach Członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych lub handlowych, DzUrzUEL.2000.160.37.

²² Rozporządzenie Rady (WE) nr 1346/2000 z 29.05.2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego, DzUrzUEL.2000.160.1.

²³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z 28.05.2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, DzUrzUEL.2001.174.1.

²⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z 22.12.2000 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych, DzUrzWE 2001 L 12/1.

dotyczące ogólnie procesowych aspektów w sprawach cywilnych i handlowych (por. zakres zastosowania określony w art. 1). Zostało ono przyjęte i weszło w życie po wspomnianym wyżej rozporządzeniu o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, określanym potocznie jako „Bruksela II” z tego względu, że jest aktem prawnym tematycznie związanym z międzynarodowym postępowaniem cywilnym, „drugim” – dotyczy bowiem dużo węższego wycinka spraw, nieobjętego zakresem Brukseli I z uwagi na specyfikę spraw małżeńskich i rodzicielskich w porównaniu do innych spraw cywilnych.

Dwa z wymienionych wyżej rozporządzeń zostały zresztą zastąpione nowymi. W 2003 roku przyjęto nowe rozporządzenie dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej²⁵ (zwane Bruksela IIa, w nawiązaniu do rozporządzenia, które zastąpiło). Natomiast w 2007 roku przyjęto rozporządzenie dotyczące doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych²⁶. Zaczęły one obowiązywać w Polsce z dniem jej przystąpienia do UE.

Przełom w zakresie rozwoju środków dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych nastąpił po przyjęciu w 2004 roku programu haskiego. Harmonogram przyszłych działań legislacyjnych UE w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych przewidywał, że do 2011 roku przyjęte zostaną instrumenty wspólnotowe dotyczące kolizji praw oraz jurysdykcji w zakresie zobowiązań umownych i pozaumownych, europejskiego nakazu zapłaty, alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów, drobnych roszczeń, alimentów, majątkowych ustrojów małżeńskich, rozwodów i spraw spadkowych.

Z punktu widzenia międzynarodowego postępowania cywilnego w ramach programu haskiego rysuje się tendencja do automatycznego wykonywania orzeczenia w innym państwie członkowskim bez potrzeby nadania mu klauzuli wykonalności. W pierwszej kolejności to rozwiązanie pojawiło się w sprawach rodzicielskich dotyczących osobistej styczności z dzieckiem oraz jego odebrania na podstawie art. 41–42 rozporządzenia Bruksela IIa. Następnie dla orzeczeń w sprawach cywilnych dotyczących roszczeń bezspornych wprowadzono możli-

---

²⁵ Rozporządzenie nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, DzUrzWE 2009 L 70/19.

²⁶ Rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.11.2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych („doręczanie dokumentów”) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 (DzUrzUEL.2007.324.79).

wość wydania tak zwanego zaświadczenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego²⁷ (dalej: ETE). Jest to możliwe na podstawie rozporządzenia w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych²⁸. Celem tego rozporządzenia jest „umożliwienie poprzez ustanowienie minimalnych standardów swobodnego przepływu orzeczeń, ugód sądowych oraz dokumentów urzędowych na obszarze wszystkich państw członkowskich, bez potrzeby wszczynania jakichkolwiek postępowań pośrednich w państwie członkowskim wykonania przed uznaniem i wykonaniem” (art. 1). Z kolei roszczenie bezsporne to roszczenie uznane przez dłużnika, przeciwko któremu dłużnik nigdy nie wniósł sprzeciwu, lub wydane w sytuacji, gdy dłużnik nie stawiał się ani nie był reprezentowany na rozprawie sądowej dotyczącej tego roszczenia, jeśli zgodnie z prawem państwa członkowskiego wydania ETE takie zachowanie traktuje się jako milczące uznanie roszczenia lub faktów przedstawianych przez wierzyciela (art. 3). Wydanie zatem zaświadczenia ETE oznacza, że orzeczenie jest uznawane i wykonywane w innych państwach członkowskich bez potrzeby stwierdzania wykonalności i bez możliwości sprzeciwienia się jego uznaniu.

Tę tendencję widać także w dwóch innych rozporządzeniach: rozporządzeniu ustanawiającym postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty²⁹ oraz w rozporządzeniu ustanawiającym europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń³⁰. Ich nowatorstwo polega na ujednocnieniu zasad postępowania rozpoznawczego w postaci europejskiego postępowania dotyczącego drobnych roszczeń oraz wydania nakazu zapłaty. Rozpatrywanie środka odwoławczego od orzeczenia wydanego na podstawie tych rozporządzeń następuje już jednak wedle przepisów krajowych obowiązujących w siedzibie sądu rozpatrującego sprawę (np. polski kodeks postępowania cywilnego)³¹.

Postępowania w sprawie europejskiego nakazu zapłaty oraz w sprawie drobnych roszczeń mają na celu uproszczenie, przyspieszenie i ograniczenie kosztów

---

²⁷ K. Weitz, *Europejski tytuł egzekucyjny dla roszczeń bezspornych*, Warszawa 2009; P. Grzegorzczak, *Automatyczna wykonalność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej – geneza, stan obecny i perspektywy*, [w:] *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2012, s. 138–175.

²⁸ Rozporządzenie nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.04.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych, DzUrzUEL.2004.143.15.

²⁹ Rozporządzenie nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12.12.2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty, DzUrzUEL.2006.399.1.

³⁰ Rozporządzenie nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.07.2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń, DzUrzUEL.2007.199.1.

³¹ Ustawa z 17.11.1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, DzU.1964.43.296.

postępowania sądowego w sprawach transgranicznych dotyczących bezspornych roszczeń pieniężnych. W ustanawiających je rozporządzeniach zdefiniowano pojęcie „sprawy transgranicznej” jako sprawy, w której przynajmniej jedna ze stron ma miejsce zamieszkania lub miejsce stałego pobytu w państwie członkowskim innym niż państwo członkowskie sądu rozpoznającego sprawę (art. 3 wyżej wymienionych rozporządzeń).

Europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń dotyczy transgranicznych spraw cywilnych i gospodarczych, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 2000 euro w momencie wniesienia pozwu.

Oba rodzaje postępowań mają charakter fakultatywny, nie pozbawiają powoda możliwości korzystania z postępowania przewidzianego w prawie krajowym. Europejskie postępowanie nakazowe oraz europejskie postępowanie w sprawie roszczeń drobnych funkcjonują obok analogicznych postępowań przewidzianych w prawach krajowych państw członkowskich.

Do rozporządzeń dotyczących międzynarodowego postępowania cywilnego zalicza³² się także rozporządzenie w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych (dalej: rozporządzenie alimentacyjne)³³. Wbrew sugestii płynącej z jego tytułu nie określa ono samodzielnie prawa właściwego dla alimentów. Artykuł 15 tego rozporządzenia odsyła do umowy międzynarodowej, to jest do protokołu haskiego z 23 listopada 2007 roku o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (dalej: protokół haski)³⁴. Został on opracowany przez Haską Konferencję Prawa Prywatnego Międzynarodowego i jest stosowany w UE na podstawie decyzji Rady z 30 listopada 2009 roku³⁵. Dla jurysdykcji w sprawach alimentacyjnych, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach alimentacyjnych obowiązywanie rozporządzenia alimentacyjnego oznacza wyciągnięcie tych spraw spod zakresu zastosowania Brukseli I, to jest ogólnego rozporządzenia dotyczącego jurysdykcji oraz skuteczności zagranicznych orzeczeń. W odróżnieniu od Brukseli I rozporządzenie alimentacyjne przewiduje

---

³² P. Mostowik, *Międzynarodowe prawo prywatne...*, op. cit., s. 43–44.

³³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, DzUrzUEL.2009.7.1; szerzej o jurysdykcji w sprawach alimentacyjnych zob.: K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach alimentacyjnych w świetle rozporządzenia nr 4/2009*, [w:] *Europejskie prawo procesowe...*, op. cit., s. 197–234.

³⁴ DzUrzUEL.2009.331.17.

³⁵ Decyzja w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską protokołu haskiego z 23.11.2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (2009/941/WE), DzUrzUEL.2009.331.17.

wykonywanie orzeczeń bez potrzeby stwierdzenia wykonalności w państwie jego wykonania.

Zgodnie z rozporządzeniem alimentacyjnym jurysdykcję sądów ustala się w oparciu o jeden z łączników³⁶: miejsce stałego pobytu pozwanego (najczęściej będzie nim dłużnik alimentacyjny, nie jest jednak wykluczone wystąpienie przez niego z powództwem, np. o obniżenie alimentów) lub miejsce stałego pobytu wierzyciela alimentacyjnego. W praktyce sprawa alimentacyjna może być często powiązana ze sprawami z zakresu stanu cywilnego i odpowiedzialności rodzicielskiej. Z tego powodu jurysdykcję w sprawach alimentacyjnych ma również sąd posiadający jurysdykcję w sprawie stanu cywilnego oraz sąd posiadający jurysdykcję w sprawie odpowiedzialności rodzicielskiej w rozumieniu wspomnianego rozporządzenia Bruksela IIa. W obu przypadkach warunkiem posiadania jurysdykcji jest jednoczesne dochodzenie w sprawie stanu cywilnego także roszczenia alimentacyjnego, istnienie związku między sprawą o alimenty a postępowaniem dotyczącym statusu osoby lub odpowiedzialności rodzicielskiej. Takie unormowanie jurysdykcji sprzyja łącznemu rozpoznawaniu spraw.

W zakresie wskazania prawa właściwego dla alimentów stosowany w UE protokół haski dopuszcza – po raz pierwszy – wybór prawa przez obie strony zobowiązania alimentacyjnego. Jeśli strony nie wybiorą prawa właściwego, alimenty podlegają prawu miejsca stałego pobytu wierzyciela. Jeśli wierzyciel nie może na podstawie tego prawa uzyskać alimentów od dłużnika, stosuje się prawo miejsca organu orzekającego w sprawie, a w razie gdy także na podstawie tego prawa nie może ich uzyskać, stosuje się w ostatniej kolejności prawo państwa ich obywatelstwa (pod warunkiem że mają wspólne obywatelstwo). Jednak w sytuacji gdy wierzyciel wniósł pozew o alimenty przed organem państwa, w którym dłużnik ma miejsce zwykłego pobytu, prawo obowiązujące w państwie organu orzekającego w sprawie jest prawem właściwym. Na wypadek gdyby wierzyciel nie był w stanie uzyskać na podstawie tego prawa alimentów od dłużnika, prawo miejsca zwykłego pobytu wierzyciela jest prawem właściwym (powrót do reguły ogólnej). Te rozbudowane reguły wskazania prawa właściwego są ograniczone do alimentów między rodzicami a dziećmi oraz alimentów od innych niż rodzice dłużników na rzecz wierzycieli, którzy nie ukończyli 21 lat³⁷.

Natomiast w razie zobowiązań alimentacyjnych między małżonkami, byłymi małżonkami lub stronami unieważnionego małżeństwa stosuje się prawo wykazujące najściślejszy związek z ich małżeństwem (tzw. klauzula ściślejszego związku)³⁸.

³⁶ Szerzej zob. A. Juryk, *Alimenty w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2012, s. 142–143.

³⁷ Zob. ibidem, s. 219–243.

³⁸ Zob. ibidem, s. 266–295.

Z punktu widzenia norm kolizyjnych prawa prywatnego międzynarodowego w ramach programu haskiego przyjęto: rozporządzenie o prawie właściwym dla zobowiązań umownych³⁹ (określane „Rzym I” w nawiązaniu do konwencji rzymskiej z 1980 roku dotyczącej tej samej tematyki) oraz rozporządzenie o prawie właściwym dla zobowiązań pozaumownych⁴⁰ (określane „Rzym II”, ponieważ także dotyczy zobowiązań, tylko pozaumownych, mimo iż zostało przyjęte i weszło w życie przed rozporządzeniem Rzym I). Pierwszoplanowe znaczenie w zakresie zobowiązań odgrywa wybór prawa.

W grudniu 2010 roku ukazało się rozporządzenie w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej⁴¹. Dzięki temu doszło do ujednoczenia kolizji praw dla rozwodu / separacji na terytorium UE. Zostało ono przyjęte bez uczestnictwa Polski w specjalnym trybie wzmocnionej współpracy, nie dotyczy więc wszystkich państw członkowskich UE. Jest to nowa forma ujednoczania prawa prywatnego międzynarodowego w formie aktu prawa bezpośrednio stosowanego, które mimo to nie musi obowiązywać w każdym państwie członkowskim. Rodzi to ryzyko podążania w kierunku „Europy dwóch prędkości”, istnienia obok siebie dwóch / kilku systemów prawa unijnego.

Rozporządzenie daje małżonkom możliwość umówienia się w kwestii właściwości jednego z następujących praw: aktualnego lub ostatniego miejsca stałego pobytu małżonków, obywatelstwa jednego z małżonków, praw obowiązujących w siedzibie sądu. Jeśli małżonkowie nie skorzystali z tej możliwości, rozwód i separacja prawna podlegają prawu miejsca zwykłego pobytu w momencie wytoczenia powództwa. Przy jego braku podlegają prawu ostatniego miejsca zwykłego pobytu, pod warunkiem że okres zwykłego pobytu nie zakończył się wcześniej niż rok przed wytoczeniem powództwa, o ile w momencie wytoczenia powództwa jedno z nich nadal tam zamieszkuje. W razie braku tego prawa rozwód i separacja podlegają wspólnemu prawu ojczystemu małżonków, a jeśli nie mają wspólnego obywatelstwa – prawu państwa, w którym wytoczono powództwo⁴².

---

³⁹ Rozporządzenie nr 593/2008 z 17.06.2008 r. o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, DzUrzUEL.2008.177.6.

⁴⁰ Rozporządzenie nr 864/2007 z 11.07.2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań pozaumownych, DzUrzUEL.2007.199.40.

⁴¹ Rozporządzenie nr 1259/2010 w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej, DzUrzUEL.2010.343.10. Szerzej o rozporządzeniu: P. Mostowik, *Prawo właściwe dla rozwodu i separacji w świetle rozporządzenia unijnego nr 1259/2010*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, t. 20: 2011, z. 2, s. 337–389.

⁴² Zob. P. Mostowik, *Prawo właściwe...*, op. cit., s. 368–371.

Normy kolizyjne wynikające z unijnych rozporządzeń zasięgiem swojego obowiązywania wykraczają poza Unię, ponieważ mają uniwersalny charakter. Oznacza to, że mogą one doprowadzić sędziego do prawa merytorycznego niebędącego prawem państwa członkowskiego UE.

W UE można także zaobserwować równoległy proces harmonizacji prawa prywatnego międzynarodowego oraz postępowania z elementem obcym. Przykładem tego są dyrektywy: w celu usprawnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sporach transgranicznych poprzez ustanowienie minimalnych wspólnych zasad odnoszących się do pomocy prawnej w sporach o tym charakterze⁴³, w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych⁴⁴ oraz dyrektywa w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do niektórych aspektów umów *timeshare*, umów o długoterminowe produkty wakacyjne, umów odsprzedaży oraz wymiany⁴⁵.

Stanowiący kontynuację programu haskiego tak zwany program sztokholmski przewiduje przede wszystkim zniesienie odrębnego postępowania dotyczącego wykonywania orzeczeń w sprawach dziedziczenia, majątkowych stosunków małżeńskich i majątkowych następstw separacji osób. Zakłada on również kontynuację procesu harmonizacji norm kolizyjnych w Unii w dziedzinach: separacji i rozvodu, prawa spółek, umów ubezpieczeniowych. Najważniejsze jednak, że program zakłada „rozpoczęcie prac nad ujednoczeniem aktów prawnych przyjętych dotychczas w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych”, po to by „zwiększyć spójność unijnego prawodawstwa przez zharmonizowanie istniejących instrumentów”.

W wyniku realizacji programu sztokholmskiego Komisja Europejska przyjęła projekty rozporządzeń: 1) w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie utworzenia europejskiego certyfikatu spadkowego (2009)⁴⁶, 2) w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie małżeńskich ustrojów majątkowych (2011)⁴⁷ oraz 3) w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w zakresie skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich (2011)⁴⁸.

---

⁴³ Dyrektywa z 27.01.2003 r., DzUrzUEL.2003.26.41

⁴⁴ Dyrektywa z 21.05.2008 r., DzUrzUEL.2008.136.3; zob.: R. Morek, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/EC z 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych*, [w:] *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2012, s. 274–308.

⁴⁵ Dyrektywa z 14.01.2009 r., DzUrzUEL.2009.33.10.

⁴⁶ COM (2009) 154 2009/0157/COD.

⁴⁷ COM/2011/0126.

⁴⁸ COM/2011/0127.

Poza działaniami podejmowanymi „wewnątrz” UE sukcesywnie zwiększa ona także swoją aktywność w dziedzinie ujednoczenia prawa prywatnego międzynarodowego w relacjach z państwami trzecimi. W 2006 roku Wspólnota przystąpiła⁴⁹ do Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego⁵⁰, organizacji prowadzącej negocjacje i przygotowującej teksty konwencji międzynarodowych w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Zwiększenie obecności Unii na arenie międzynarodowej zakłada także program sztokholmski. Zgodnie z nim „Unia powinna wykorzystać członkostwo w ramach Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego do aktywnego promowania jak najszerszego przystąpienia do najistotniejszych konwencji i do oferowania innym państwom jak największego wsparcia z myślą o właściwym wdrożeniu tych instrumentów”.

W związku z tym pojawia się pytanie o to, czy Unia posiada kompetencje do zawierania umów międzynarodowych w imieniu państw członkowskich, a jeśli tak, to jaki mają one charakter. Aktualnie tendencja jest taka, że Unia w tym zakresie korzysta z wyłącznej kompetencji, nie dzieli jej zatem z państwami członkowskimi. Oznacza to, że organy Unii będą zawierały umowy międzynarodowe ze skutkami dla państw członkowskich. Wiąże się to z pozbawieniem państw członkowskich możliwości zawierania w przyszłości umów międzynarodowych w sprawach, które zostały wcześniej uregulowane na poziomie unijnym. Ten pogląd wywodzi się z opinii ETS z 7 lutego 2006 roku⁵¹ dotyczącej charakteru kompetencji UE do zawarcia nowej konwencji z Lugano o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych⁵². W ocenie ETS zawarcie tej konwencji należy w całości do wyłącznej kompetencji UE. Ustawodawca unijny powołuje się jednak na tę opinię w aktach prawnych niedo-

⁴⁹ Decyzja Rady z 5.10.2006 r. w sprawie przystąpienia Wspólnoty do Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego (2006/719/WE), DzUrzUEL.2006.297.1

⁵⁰ Zob. A. Zieliński, *Haska Konferencja Prawa Międzynarodowego Prywatnego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 11, s. 61 i nast.; A. Zieliński, *100-lecie Konferencji Haskiej Międzynarodowego Prawa Prywatnego*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 1.

⁵¹ Wydana na podstawie art. 300 WE, zbiór orzeczeń ETS (2006) s. I-1145; analiza orzeczenia i jego znaczenie dla zewnętrznych kompetencji WE zob.: M. Niedźwiedź, P. Mostowik, *Wspólnota Europejska jako strona umów międzynarodowych w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Uwagi na tle opinii Trybunału Sprawiedliwości WE w sprawie 1/03*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, t. 7: 2009, s. 71 i nast.; zob. także: P. Mostowik, M. Niedźwiedź, *Druga konwencja lugańska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu obcych orzeczeń w sprawach cywilnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2009, z. 4, s. 1016–1029.

⁵² Podpisana przez UE 15.10.2007 r. Decyzja Rady z 15.10.2007 r. dotycząca podpisania Konwencji o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (2007/712/WE) (DzUrzUE 2007 L 339/1 ze zm.).

tyczących jurysdykcji oraz skuteczności zagranicznych orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych. Przykładowo w pkt. 5 preambuły rozporządzenia z 7 lipca 2009 roku, ustanawiającego procedurę negocjowania i zawierania umów pomiędzy państwami członkowskimi a państwami trzecimi dotyczących jurysdykcji, uznawania i wykonywania orzeczeń i decyzji w sprawach małżeńskich, w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz w sprawach związanych ze zobowiązaniami alimentacyjnymi, a także prawa właściwego w sprawach dotyczących zobowiązań alimentacyjnych⁵³, odwołano się do opinii 1/03. Podobnie w pkt. 5 preambuły rozporządzenia z 13 lipca 2009 roku, ustanawiającego procedurę negocjowania i zawierania umów pomiędzy państwami członkowskimi a państwami trzecimi w sprawach szczególnych dotyczących prawa właściwego dla zobowiązań umownych i pozaumownych⁵⁴. Ponadto zgodnie z pkt. 5 preambuły oraz art. 3 i 4 decyzji Rady z 30 listopada 2009 roku w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską protokołu haskiego z 23 listopada 2007 roku o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych⁵⁵ Unii przysługuje wyłączna kompetencja we wszystkich sprawach uregulowanych w tym protokole.

Oznacza to, że Unia ma co do zasady wyłączną kompetencję do zawierania umów wielostronnych i dwustronnych dotyczących międzynarodowego prawa prywatnego w zakresie, w jakim zostały one wcześniej uregulowane unijnymi aktami prawnymi (głównie rozporządzeniami).

Dotychczas Unia przystąpiła kolejno do następujących konwencji: Konwencji o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych⁵⁶, Konwencji o zabezpieczeniach międzynarodowych na wyposażeniu ruchomym oraz jej Protokołu dotyczącego zagadnień właściwych dla sprzętu lotniczego przyjętych wspólnie w Kapsztadzie 16 listopada 2001 roku⁵⁷, Protokołu do Konwencji o zabezpieczeniach międzynarodowych na wyposażeniu ruchomym dotyczącego zagadnień właściwych dla taboru kolejowego, uzgodnionego w Luksemburgu 23 lutego 2007 roku⁵⁸, Protokołu haskiego z 23 listopada 2007 roku o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych⁵⁹, Konwencji haskiej z 23 listopada 2007 roku o międzynarodowym dochodzeniu alimentów na rzecz dzieci i innych członków rodziny⁶⁰. Nieco inne rozwiązanie zastosowa-

---

⁵³ DzUrzUEL.2009.200.46.

⁵⁴ DzUrzUEL.2009.200.25.

⁵⁵ DzUrzUEL.2009.331.17.

⁵⁶ Na podstawie decyzji z 15.10.2007 r. (2007/712/WE), DzUrzUEL.2007.339.1 oraz decyzji z 26.02.2009 r. (2009/397/WE), DzUrzUEL.2009.133.1.

⁵⁷ Na podstawie decyzji z 6.04.2009 r. (2009/370/WE), DzUrzUEL.2009.121.3.

⁵⁸ Na podstawie decyzji z 30.11.2009 r., DzUrzUEL.2009.331.1.

⁵⁹ Na podstawie decyzji z 30.11.2009 r. (2009/941/WE), DzUrzUEL.2009.331.17.

⁶⁰ Na podstawie decyzji z 9.06.2011 r. (2011/432/UE), DzUrzUEL.2011.93.9.

no w przypadku konwencji haskiej z 1996 roku o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci. W myśl jej postanowień mogą się nią związać wyłącznie suwerenne państwa. Z tego powodu Rada upoważniła⁶¹ część państw członkowskich (Belgia, Niemcy, Irlandia, Grecja, Hiszpania, Francja, Włochy, Cypr, Luksemburg, Malta, Niderlandy, Austria, Polska, Portugalia, Rumunia, Finlandia, Szwecja i Zjednoczone Królestwo) do ratyfikacji tej konwencji lub do przystąpienia do niej w interesie Wspólnoty Europejskiej.

Poza ujednoczaniem prawa współpraca sądowa w sprawach cywilnych obejmuje także współpracę instytucjonalną pomiędzy Komisją Europejską a państwami członkowskimi UE⁶². W jej ramach można wyróżnić: Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych (dalej: ESS), Europejski Atlas Sądowy (dalej: EAS) oraz pozostałe obowiązki wynikające dla Komisji oraz państw członkowskich z unijnych aktów prawnych dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych.

ESS została utworzona na podstawie decyzji Rady z 28 maja 2001 roku⁶³. W jej skład wchodzi: punkty kontaktowe wyznaczone w poszczególnych państwach członkowskich, sędziowie łącznikowi, inne organy odpowiedzialne za współpracę sądową w sprawach cywilnych i handlowych, których członkostwo w sieci jest uznawane za pożyteczne przez państwa członkowskie oraz izby zrzeszające przedstawicieli zawodów prawniczych współdziałających przy stosowaniu aktów prawa wspólnotowego i międzynarodowych instrumentów wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych. W Polsce punktem kontaktowym jest Departament Współpracy Międzynarodowej i Prawa Europejskiego Ministerstwa Sprawiedliwości. Za pośrednictwem punktów kontaktowych następuje wymiana informacji między organami krajowymi poszczególnych państw członkowskich, do których obowiązków należy udzielanie pomocy prawnej i wykonywanie innych zadań dotyczących współpracy sądowej w sprawach cywilnych⁶⁴.

Europejski Atlas Sądowy w sprawach cywilnych stworzony przez Komisję Europejską jest systemem informacji elektronicznej, dostępnym na stronie internetowej Komisji, dotyczącym współpracy sądowej w sprawach cywilnych⁶⁵.

⁶¹ Na podstawie decyzji z 5.06.2008 r., DzUrzUEL.2008.151.36.

⁶² Szerzej na ten temat: W. Sadowski, M. Taborowski, *Współpraca sądowa...*, op. cit., s. XI.3.37–44.

⁶³ Decyzja Rady ustanawiająca Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych (2001/470/WE), DzUrzUEL.2001.174.25.

⁶⁴ Zob. W. Sadowski, M. Taborowski, *Współpraca sądowa...*, op. cit., s. XI.3.37–44.

⁶⁵ Szerzej zob.: ibidem, s. XI.3.44.

W ramach współpracy instytucjonalnej większość aktów unijnych nakłada na Komisję obowiązek przedkładania Parlamentowi Europejskiemu, Radzie i Komitetowi Ekonomiczno-Społecznemu sprawozdania ze stosowania tych aktów prawnych najpóźniej pięć lat po ich wejściu w życie (np. art. 73 rozporządzenia Bruksela I). Inne obowiązki Komisji (np. opracowanie projektów aktów prawnych) mogą wynikać z przyjętych przez Radę programów (np. program haski).

Z drugiej strony państwa członkowskie mają obowiązek dostarczania Komisji informacji niezbędnych do stosowania aktów prawnych w praktyce (np. art. 74 ust. 1 rozporządzenia Bruksela I). Ponadto na podstawie rozporządzenia alimentacyjnego z 2008 roku obowiązek współpracy w zakresie dochodzenia roszczeń alimentacyjnych został nałożony na organy centralne wyznaczone przez poszczególne państwa członkowskie.

Z punktu widzenia współpracy sądowej w sprawach cywilnych w kręgu państw członkowskich UE szczególny status mają Wielka Brytania, Irlandia i Dania. Wielka Brytania i Irlandia⁶⁶ mogą się związać aktami prawnymi w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych przez złożenie oświadczenia w tej sprawie (klauzula *opt-in*⁶⁷). Praktyka pokazuje, że państwa te niemal zawsze korzystają z tej klauzuli. Z kolei Dania w ogóle nie uczestniczy we współpracy sądowej w sprawach cywilnych⁶⁸. Może jednak związać się aktami prawnymi z tej dziedziny przez zawarcie z UE umowy międzynarodowej. Z tej możliwości Dania skorzystała dwukrotnie, podpisując 19 października 2005 roku umowę ze Wspólnotą Europejską w kwestii doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych⁶⁹ oraz umowę w sprawie właściwości sądów oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych⁷⁰.

---

⁶⁶ Protokół w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, załącznik do TFUE, DzU.2004.90.864/2; Protokół w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, załącznik do TUE, DzU.2004.90.864/30.

⁶⁷ Zob. W. Sadowski, M. Taborowski, *Współpraca sądowa...*, op. cit., s. XI.3.37–44.

⁶⁸ Zob. Protokół w sprawie stanowiska Danii, załącznik do TFUE, DzU.2004.90.864/2; Protokół w sprawie stanowiska Danii, załącznik do Traktatu o Unii Europejskiej, DzU.2004.90.864/30.

⁶⁹ Decyzja Rady z 27.04.2006 r. dotycząca zawarcia Umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych (2006/326/WE), DzUrzUEL.2006.120.23. W związku z przyjęciem w tej sprawie nowego rozporządzenia Dania, zgodnie z treścią umowy, wdrożyła jego treść do swojego prawa wewnętrznego.

⁷⁰ Decyzja Rady z 27.04.2006 r. dotycząca zawarcia Umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie właściwości sądów oraz uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (2006/325/WE), DzUrzUEL.2006.120.22;

Źródła prawa prywatnego międzynarodowego cechują się zatem dużą zmiennością. Ujednolicanie prawa prywatnego międzynarodowego w ramach współpracy sądowej w sprawach cywilnych nie jest jeszcze zakończone. Ponadto źródła te charakteryzują się dużą różnorodnością. Obecnie na tę dziedzinę prawa składają się akty prawne pochodzące od organów wewnętrznych, umowy międzynarodowe (dwustronne i wielostronne) oraz prawo europejskie (pochodzące od organów unijnych). Ustalenie między nimi wzajemnych relacji może czasami nastęrczać sędziemu trudności. Pewne jest jednak, że pojawianie się kolejnych rozporządzeń unijnych w sprawach cywilnych oznacza wyparcie z obrotu prawnego ustaw krajowych regulujących prawo prywatne międzynarodowe, to jest ustawy z 4 lutego 2011 roku Prawo prywatne międzynarodowe⁷¹.

Abstract

Development of the area of freedom, security and justice (AFSJ) in the EU on the example of judicial cooperation in civil matters

As inhabitants of a member state of the EU, Poles become more and more conscious citizens of the EU. Therefore knowledge on ‘the area of freedom, security and justice (AFSJ)’ becomes indispensable, as it is one of the policies closest to the average citizen. Analysis of this problem will help understand, and raise the awareness of, our rights and duties.

Literatura przedmiotu

Druki zwarte

Grzegorzcyk P., *Automatyczna wykonalność orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych w Unii Europejskiej – geneza, stan obecny i perspektywy*, [w:] *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2012.

Juryk A., *Alimenty w prawie prywatnym międzynarodowym*, Warszawa 2012, s. 142–143.

Mostowik P., *Międzynarodowe prawo prywatne i postępowanie cywilne w dekadę po wejściu w życie Traktatu*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 2, s. 35–36.

Mostowik P., Niedźwiedz M., *Druga konwencja lugańska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu obcych orzeczeń w sprawach cywilnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2009,

w związku z przyjęciem rozporządzenia alimentacyjnego Dania, pismem z 14.01.2009 r., powiadomiła Komisję o swojej decyzji dotyczącej wdrożenia treści tego rozporządzenia w zakresie, w jakim rozporządzenie to zmienia rozporządzenie Bruksela I o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych.

⁷¹ DzU.2011.80.432. Zastąpiła ona ustawę z 12.11.1965 r., DzU.1965.46.290.

z. 4, s. 1016–1029.

Niedźwiedź M., Mostowik P., *Wspólnota europejska jako strona umów międzynarodowych w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Uwagi na tle opinii Trybunału Sprawiedliwości WE w sprawie 1/03*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego”, t. 7: 2009, s. 71 i nast.

Program sztokholmski – otwarta i bezpieczna Europa dla dobra i ochrony obywateli, DzUrZUEC.2010.115.1.

Sadowski W., Taborowski M., *Współpraca sądowa w sprawach cywilnych*, [w:] *Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, Warszawa 2009.

Sapota A., *Program sztokholmski zapowiedzią dalszej unifikacji prawa prywatnego w Unii Europejskiej*, „Przegląd Sądowy” 2011, nr 2, s. 100–112.

Weitz K., *Europejski tytuł egzekucyjny dla roszczeń bezspornych*, Warszawa 2009.

Zieliński A., *100-lecie Konferencji Haskiej Międzynarodowego Prawa Prywatnego*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 1.

Zieliński A., *Haska Konferencja Prawa Międzynarodowego Prywatnego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 11, s. 61 i nast.

Źródła internetowe

Frąckowiak-Adamska A., *Reforma europejskiej przestrzeni sądowej przewidziana w Traktacie z Lizbony*, <http://prawo.uni.wroc.pl/pliki/6001> (dostęp: 2.10.2012).

Gancarz G., *Zmiany dotyczące przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości zawarte w Traktacie z Lizbony*, <http://prawo.uni.wroc.pl/pliki/6000> (dostęp: 2.10.2012).

http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/freedom/article_7305_pl.htm

Akty prawne

2005/C 198/01, DzUrZUEC.2005.198.1.

COM (2009) 154 2009/0157/COD.

COM/2011/0126.

COM/2011/0127.

Decyzja Rady ustanawiająca Europejską Sieć Sądową w sprawach cywilnych i handlowych (2001/470/WE), DzUrZUEL.2001.174.25.

Decyzja Rady z 15 października 2007 r. dotycząca podpisania Konwencji o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (2007/712/WE), DzUrZUE 2007 L 339/1 ze zm.

Decyzja Rady z 27 kwietnia 2006 r. dotycząca zawarcia Umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych (2006/326/WE), DzUrZUEL.2006.120.23.

Decyzja Rady z 27 kwietnia 2006 r. dotycząca zawarcia Umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską a Królestwem Danii w sprawie właściwości sądów oraz uznawania i wykonywania orzeczeń

- sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (2006/325/WE), DzUrzUEL.2006.120.22.
- Decyzja Rady z 5 października 2006 r. w sprawie przystąpienia Wspólnoty do Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego (2006/719/WE), DzUrzUEL.2006.297.1.
- Decyzja w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Protokołu haskiego z 23 listopada 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań alimentacyjnych (2009/941/WE), DzUrzUEL.2009.331.17.
- Decyzja z 15 października 2007 r. (2007/712/WE), DzUrzUEL.2007.339.1, oraz decyzja z 26 lutego 2009 r. (2009/397/WE), DzUrzUEL.2009.133.1.
- Decyzja z 30 listopada 2009 r. (2009/941/WE), DzUrzUEL.2009.331.17.
- Decyzja z 30 listopada 2009 r., DzUrzUEL.2009.331.1.
- Decyzja z 5 czerwca 2008 r., DzUrzUEL.2008.151.36.
- Decyzja z 6 kwietnia 2009 r. (2009/370/WE), DzUrzUEL.2009.121.3.
- Decyzja z 9 czerwca 2011 r. (2011/432/UE), DzUrzUEL.2011.93.9.
- Dyrektywa z 14 stycznia 2009 r., DzUrzUEL.2009.33.10.
- Dyrektywa z 21 maja 2008 r., DzUrzUEL.2008.136.3; zob. R. Morek, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/EC z 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych*, [w:] *Europejskie prawo procesowe cywilne i kolizyjne*, red. P. Grzegorzczak, K. Weitz, Warszawa 2012, s. 274–308.
- Dyrektywa z 27 stycznia 2003 r., DzUrzUEL.2003.26.41.
- DzU.2004.90.864/30.
- DzU.2004.90.864/30.
- DzU.2004.90.864/31.
- DzU.2004.90.864/32.
- DzU.2009.203.1569.
- DzU.2011.80.432.
- DzUrzUEL.2009.200.25.
- DzUrzUEL.2009.200.46.
- DzUrzUEL.2009.331.17.
- DzUrzWE 1972 L 299/32, nr 44/2001.
- DzUrzWE 2001 L 12/1 ze zm.
- Konwencja o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwarta do podpisu w Rzymie dnia 19 czerwca 1980 r., DzU z 2008 r., nr 10, poz. 57.
- Plan działań Komisji Europejskiej służący realizacji programu (KOM 2010/171), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0171:FIN:PL:PDF> (dostęp: 23.01.2014).
- Program haski OJC 53, 3 marca 2005 r., s. 1–14. Pełny tytuł: *Program haski: wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej*.
- Protokół w sprawie stanowiska Danii, załącznik do TFUE, DzU.2004.90.864/2.

- Protokół w sprawie stanowiska Danii, załącznik do Traktatu o Unii Europejskiej, DzU.2004.90.864/30.
- Protokół w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, załącznik do TFUE, DzU.2004.90.864/2.
- Protokół w sprawie stanowiska Zjednoczonego Królestwa i Irlandii w odniesieniu do przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, załącznik do TUE, DzU.2004.90.864/30.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 25 listopada 2009 r. w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady: „Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w służbie obywateli” – program sztokholmski (2010/C 285 E/02), DzUrzUEC.2010.285E.12.
- Rozporządzenie nr 1259/2010 w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej, DzUrzUEL.2010.343.10. Szerzej o rozporządzeniu: P. Mostowik, *Prawo właściwe dla rozwodu i separacji w świetle rozporządzenia unijnego nr 1259/2010*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, t. 20: 2011, z. 2, s. 337–389.
- Rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 13 listopada 2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych („doręczanie dokumentów”) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 (DzUrzUEL.2007.324.79).
- Rozporządzenie nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 12 grudnia 2006 r. ustanawiające postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty, DzUrzUEL.2006.399.1.
- Rozporządzenie nr 2201/2003 z 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, DzUrzWE 2009 L 70/19.
- Rozporządzenie nr 593/2008 z 17 czerwca 2008 r. o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, DzUrzUEL.2008.177.6.
- Rozporządzenie nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21 kwietnia 2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych, DzUrzUEL.2004.143.15.
- Rozporządzenie nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lipca 2007 r. ustanawiające europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń, DzUrzUEL.2007.199.1.
- Rozporządzenie nr 864/2007 z 11 lipca 2007 r. o prawie właściwym dla zobowiązań pozaumownych, DzUrzUEL.2007.199.40.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, DzUrzUEL.2001.174.1.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1346/2000 z 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego, DzUrzUEL.2000.160.1.

Rozwój „Przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości”...

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1347/2000 z 29 maja 2000 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich i niektórych sprawach rodzicielskich, DzUrzUEL.2000.160.19, wydanie specjalne UE.19.01.209.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 z 29 maja 2000 r. w sprawie doręczania w Państwach Członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych lub handlowych, DzUrzUEL.2000.160.37.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18 grudnia 2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, DzUrzUEL.2009.7.1; szerzej o jurysdykcji w sprawach alimentacyjnych zob. DzUrzUEL.2009.331.17.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z 22 grudnia 2000 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych, DzUrzWE 2001 L 12/1.

Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, DzU.1964.43.296.